

УДК : 347.763:656.2-057.68

Сірко Ростислав Богданович,

здобувач кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПАСАЖИРА ЗА ДОГОВОРОМ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРУ ТА БАГАЖУ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

Постановка проблеми. Залізниці повинні забезпечувати потреби населення у пасажирських перевезеннях, безпеку користування залізничним транспортом, необхідні зручності, якісне обслуговування пасажирів на вокзалах і в поїздах, своєчасне перевезення і збереження багажу і вантажобагажу [1; с. 57; 2; с. 184].

Правове регулювання перевезень пасажирів є однією з найважливіших категорій в цивільному праві України, без з'ясування сутності та природи якої досить складно зрозуміти особливості договорів перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом, порядок їх укладання, зміни та припинення, а також відповідальність сторін та інші питання, які виникають у зв'язку зі здійсненням перевезень. Не зважаючи на проведення кодифікації цивільного законодавства України, деякі проблемні питання відповідальності пасажирів врегульовані не повною мірою, у зв'язку з чим питання практичного застосування та вирішення спірних питань, що впливають з договорів перевезення залізничним транспортом, залишається складним питанням через наявність значної кількості нормативних актів, що регулюють відносини в цій сфері.

Стан дослідження теми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких правознавців, як С.С. Алексєєв, А.Г. Биков, М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський, Г.С. Гуревич, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, В.А. Єгіазаров, О.С. Іоффе, О.О. Карлов, А.Д. Кейлін, Н.С. Ковалевська, В.В. Луць, О.Л. Маковський, Д.А. Меєвєдєв, Я.І. Рапопорт, А.М. Рубін, Г.П. Савічев, О.І. Сафончик, О.М. Садіков, Є.О. Харитонов, М.Є. Ходунов, Р.Ш. Цинцадзе, Х.І. Шварц, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич та інших.

Організація перевезень пасажирів, багажу та вантажобагажу встановлюється «Порядком об-

слуговування громадян залізничним транспортом» [3], а умови перевезень – «Правилами перевезень пасажирів» [4]. Відповідно до п. 2.1.1. «Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України» (далі – Правила) перевезення пасажирів здійснюється між всіма залізничними станціями та зупинковими пунктами, відкритими для посадки, висадки пасажирів, за розкладом руху пасажирських поїздів, затвердженим у встановленому порядку. При цьому загальні положення щодо перевезення пасажирів передбачені ст. 910 ЦК України [5].

Мета статті. Метою статті є науковий аналіз загальних положень відповідальності пасажирів за договором перевезення залізничним транспортом як окремого інституту договірних зобов'язань та аналіз чинного законодавства України, теоретичних та практичних проблем, що виникають у сфері залізничних перевезень пасажирів.

Виклад основного матеріалу. Відповідальність за порушення договору перевезення залізничним транспортом передбачена Статутом залізниць України (далі – СЗУ) [6], який містить норми, що визначають підстави, необхідність та умови здійснення контролю на залізничному транспорті. Так, згідно СЗУ – контроль пасажирських поїздів, вокзалів та інших місць обслуговування пасажирів, відправників та одержувачів багажу та вантажобагажу здійснюється для перевірки виконання службовими особами залізниці та пасажирів СЗУ України, Порядку обслуговування громадян залізничним транспортом [7], Правил поведінки громадян на залізничному транспорті.

Контроль здійснюється посадовими та службовими особами залізниць, контролерами-ревізорами поїздів, працівниками технологічного

контролю, ревізорами-інструкторами з контролю пасажирських поїздів.

Ці особи перевіряють: 1) наявність у пасажирів проїзних документів; 2) правильність погашення проїзних документів провідниками вагонів; 3) забезпечення поїзною бригадою належного порядку утримання вагонів і рівня обслуговування пасажирів; 4) дотримання пасажирями громадського порядку в поїздах, на вокзалах і виконання ними, а також працівниками залізничного транспорту вимог нормативних актів; 5) правильність видачі і оформлення проїзних і перевізних документів; 6) організацію продажу проїзних документів і обслуговування пасажирів на вокзалах і у поїздах; 7) роботу камер схову ручної поклажі і багажних відділень; 8) порядок обліку вільних місць і місць, що звільняються у пасажирських поїздах, та передачі відомостей про місця, на які не з'явилися пасажирі; 9) правильність користування вагонами (службовими, орендованими, належними іншим відомствам та ін.); 10) правильність обліку витрат постільної білизни, її якість та фактичну наявність чистої; 11) правильність оформлення поїзду провідниками, начальником поїзда, правильність стягнення штрафів, заповнення відповідних щодо цього документів, повноту та своєчасність внесення грошових сум; 12) виконання провідниками вагонів та начальниками поїздів посадових інструкцій; 13) дотримання вимог санітарного законодавства.

Особи, які контролюють поїзди, повинні бути одягнуті за формою, чинною на Укрзалізниці, мати «Відкриті листи» на право контролю поїздів або «Припис» встановленої форми, посвідчення особи і пред'являти їх на вимогу пасажирів.

Посадові особи Укрзалізниці, відповідальні за ту чи іншу ділянку роботи, можуть здійснювати перевірки у межах компетенції за пред'явленням службового посвідчення. Під час перевірки особи, які виявили недоліки в організації продажу проїзних документів і обслуговуванні пасажирів, вживають заходів з метою їх усунення. Про результати перевірки особи, які контролюють, здійснюють запис у рейсовий журнал поїзда (журнал про контроль на вокзалі), а у разі виявлення фактів неправильного видання проїзних документів чи безкоштовного поїзду повинні скласти акт і направити його відповідним службам для реагування та вжиття заходів. У разі виявлення посвідчень і проїзних документів, що оголошені недійсними, копій прострочених документів, а також таких, що мають подробиці, виправлень, здійснених не уповноваженими на те особами, контролери діють у порядку, передбаченому нормами чинного законодавства.

У разі виникнення сумнівів щодо віку дітей, яких перевозять безкоштовно або за дитячими

проїзними документами, пасажир, який супроводжує їх, повинен пред'явити відповідні документи, які підтверджують вік дитини (свідоцтво про народження, запис у паспорті батьків та ін.).

Якщо під час першої перевірки проїзного документа у особи, яка контролює, не виникло сумніву щодо віку дитини, то під час подальших ревізій жодна суперечка між особами, які контролюють, і пасажирями з приводу віку дітей є неприпустимою. Під час перевірки іменних безкоштовних, пільгових, приміських пільгових абонементних квитків пасажирі повинні пред'явити (на вимогу того, хто здійснює контроль) документ, що засвідчує його особу, та документ, що підтверджує право на пільги.

У поїздах та на вокзалах здійснюється також контроль: а) санітарно-епідеміологічного стану – працівниками Державної санітарно-епідеміологічної служби залізничного транспорту; б) протипожежного стану – працівниками Державної пожежної охорони; в) дотримання вимог законодавства щодо захисту прав споживачів – працівниками територіальних органів у справах захисту прав споживачів Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України; г) громадського порядку – працівниками лінійних підрозділів міністерства внутрішніх справ на транспорті.

Контроль здійснюється у присутності начальника поїзда або начальника вокзалу чи уповноваженої ним особи. У разі виявлення особами, що контролюють, фактів порушення пасажирями Правил, вони зобов'язані вжити заходів з метою припинення порушення, а в окремих випадках – з метою видалення пасажиря з поїзда.

Якщо під час здійснення контролю поїзда виявлено пасажиря без проїзного документа або з безкоштовним проїзним документом, не підтвердженим документом про право на таку пільгу, то він повинен сплатити штраф, оплатити поїзд від станції посадки до місця призначення. Штраф оформляється квитанцією, а поїзд – проїзним документом (квитком).

Якщо пасажир здійснював поїздку на підставі пільгового проїзного документа, не підтвердженого документом про право на таку пільгу, то він повинен сплатити штраф та доплату до вартості повного проїзного документа від станції посадки до станції призначення, зазначених у проїзному документі.

Якщо пасажир не має грошей для оплати штрафу, то він повинен або залишити поїзд, або пред'явити паспорт для складання протоколу і подальшої оплати штрафу і поїзду після приїзду. Несплатений упродовж 1 місяця з дня складання протоколу штраф і поїзд стягується в судовому порядку.

Проїзні документи, визнані недійсними під час посадки у поїзді чи під час поїздки пасажирів, не дають права на здійснення поїздки і гроші за них не повертаються.

Пасажир, виявлений у місцевому поїзді чи дальньому поїзді з проїзним документом для проїзду у приміському сполученні, вважається безквитковим.

З пасажира, виявленого у вагоні вищої категорії з проїзним документом, який не дає права на проїзд у ньому, штраф не стягується. Пасажир зобов'язаний перейти у вагон, що відповідає його проїзному документу, або може за наявності вільних місць залишитись у даному вагоні з внесенням відповідної доплати за відстань від станції фактичного зайняття місця.

У разі виявлення в поїзді пасажира з проїзним документом або з посвідченням, що йому не належить, складається акт, після чого пасажир повинен або заплатити штраф, вартість (чи різницю у вартості) проїзду, або залишити поїзд. Посвідчення, що не належить пасажиру, у нього відбирається і направляється (разом з актом) до організації, що його видала.

У разі перевезення дітей без дитячих проїзних документів з пасажира стягується штраф згідно з законодавством. На подальший шлях пасажир зобов'язаний придбати дитячий проїзний документ.

При перевезенні за дитячими проїзними документами дітей віком більше 10 років на їх супровідника накладається штраф. Крім цього, супровідник повинен сплатити різницю між вартістю повного і дитячого проїзного документа від станції початкового відправлення до станції призначення або пересадки. У цьому випадку різниця стягується особою, яка здійснює контроль. Діти, які прямують без супровідника і проїзного документа, повинні бути передані начальником поїзду на найближчій великій станції черговому лінійного відділу Управління внутрішніх справ на транспорті з документуванням передачі.

Пасажир, який загубив проїзний документ, після посадки у поїзд звільняється від сплати штрафу, якщо факт того, що проїзний документ дійсно загублений, буде доведено. На подальший шлях пасажир зобов'язаний купити новий проїзний документ або залишити поїзд.

Проїзні та перевізні документи з інформацією, доповненнями, виправленнями, зробленими не уповноваженими на це особами, вважаються не чинними, а пасажири з такими документами вважаються безквитковими.

Особливі міри відповідальності можуть бути застосовані при неправильному перевезенні ручної поклажі. Особи, що контролюють поїзди, у разі

виявлення перевезення пасажиром ручної поклажі понад встановлену норму повинні запропонувати йому сплатити штраф і провізну плату за весь шлях прямування (від станції відправлення) за тарифом багажу.

Ще в одних випадках, у разі виявлення фактів пошкодження або зісуття майна залізниці особи, які контролюють, зобов'язані скласти акт з зазначенням факту, обставин випадку, вартості втраченого майна. Акт підписується особою, яка здійснює контроль, пасажиром та двома свідками.

У разі відмови від сплати завданих збитків або відсутності грошей пасажир зобов'язаний пред'явити паспорт, дані з якого записуються до акта. У разі відмови пасажира від сплати збитків та пред'явлення паспорта особи, які контролюють, діють згідно з законодавством.

У разі відміни поїзда або затримки його відправлення більш ніж на 1 годину, зміни маршруту поїзда, в результаті чого поїзд не прямує через станцію, вказану в квитку, прибуття погодженого поїзда в пункт пересадки пасажира після відправлення поїзда, яким повинна була здійснюватись поїздка з пункту пересадки, залізниця несе відповідальність перед пасажиром, а саме – не проводиться вирахування сум з вартості проїзду, незалежно від термінів повернення проїзних документів.

Залізниця зобов'язана відправити пасажира та його багаж, не стягуючи доплати, таким поїздом, який відправляється до тієї ж станції призначення, – так, щоб пасажир прибув на цю станцію з найменшим запізненням.

Залізниця не несе відповідальність за запізнення пасажира в пункт пересадки, якщо поїзд, узгоджений при видачі проїзного документа у пункті придбання, прибув на станцію пересадки пасажира не пізніше як за 30 хвилин до відправлення поїзда, яким мав виїхати пасажир.

Перевізник несе відповідальність перед пасажиром чи відправником вантажобагажу за виконання перевезення на всьому шляху до видачі багажу (вантажобагажу) та за збиток, внаслідок повної чи часткової втрати або пошкодження багажу (вантажобагажу).

Залізниця не відповідає перед власником багажу за пошкодження або незадовільний стан продуктів, що швидко псуються, предметів, що б'ються, та крихких, запакованих пасажиром серед інших предметів багажу, а також окремо запакованих предметів, що б'ються (скло, фарфор, телевізори, приймачі), якщо при цьому відсутні якісь зовнішні пошкодження упакування, що стали причиною псування багажу.

Пасажир – відправник багажу (вантажобагажу) несе матеріальну відповідальність за наслідки

невиконання встановлених правил поведження на транспорті, а також зловмисні дії, що призвели до втрати чи пошкодження майна залізниці у відповідності з законодавством України.

Крім того, кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП) встановлено ряд санкцій, зокрема за вчинення наступних дій: 1) самовільний проїзд у вантажних поїздах, посадка і висадка під час руху поїзда, проїзд на підніжках і дахах вагонів, самовільне без потреби зупинення поїзда, а також підкладання на залізничні колії предметів, які можуть спричинити порушення руху поїздів, що тягнуть за собою накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 109 КУпАП); 2) викидання сміття та інших предметів з вікон і дверей вагонів поїздів, прохід по залізничних коліях у невстановлених місцях, що тягнуть за собою попередження або накладення штрафу від 0,5 до одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ст. 109 КУпАП); 3) пошкодження внутрішнього обладнання пасажирських вагонів, стекол локомотивів і вагонів, що тягне за собою накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів

доходів громадян (ст. 110); 4) куріння у вагонах (у тому числі в тамбурах) приміських поїздів, у невстановлених для куріння місцях у поїздах місцевого і дальнього сполучення, що тягне за собою попередження або накладення штрафу від 0,5 до одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ст. 110 КУпАП); 5) провезення ручної кладі понад установлені норми на залізничному, що тягне за собою накладення штрафу від 0,5 до одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ст. 134 КУпАП); 6) безквитковий проїзд пасажирів, а так само провезення без квитка дитини віком від семи до шістнадцяти років у поїздах приміського, місцевого або дальнього сполучення, що тягне за собою накладення штрафу в десятикратному розмірі від вартості проїзду (ст. 135 КУпАП) тощо.

Висновок. Чинне законодавство України передбачає відповідальність пасажирів як сторони договору перевезення пасажирів та багажу. Водночас відповідальність пасажирів за даним договором можна класифікувати за різними критеріями в залежності від характеру цивільно-правового правопорушення, обсягу заподіяної шкоди, наявності чи відсутності вини пасажирів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тарасов М.А. Транспортное право. – Ростов н/Дону : Изд-во Ростовского университета, 1968.
2. Булгакова І.В., Клепкова О.В. Транспортне право України: Академічний курс : підручник. – К. : Видавничий дім «Ін Юре». – 2005.
3. Порядок обслуговування громадян залізничним транспортом : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1997 № 252 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 12.
4. Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України : Наказ Мінтранс України від 28.07.1998 № 297 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 40.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40.
6. Статут залізниць України : затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 06.04.1998 № 457 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 14.
7. Правила безпеки громадян на залізничному транспорті України : затверджені наказом Міністерства транспорту України від 19 лютого 1998 р. № 54, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 24 березня 1998 р. за № 193/2633 (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 22 листопада 2007 року № 1059) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0193-98>

Сірко Ростислав Богданович

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПАСАЖИРА ЗА ДОГОВОРОМ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРУ ТА БАГАЖУ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

В запропонованій статті надається загальна характеристика відповідальності пасажирів за договором перевезення залізничним транспортом. При цьому наголошується, що відповідальність пасажирів за даним договором можна класифікувати за різними критеріями в залежності від характеру цивільно-правового правопорушення, обсягу заподіяної шкоди, наявності чи відсутності вини пасажирів тощо.

Ключові слова: договір перевезення, залізничний транспорт, залізниця, пасажир, відповідальність.

Сирко Ростислав Богданович

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПАССАЖИРА ПО ДОГОВОРУ ПЕРЕВОЗКИ ПАССАЖИРА И БАГАЖА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫМ ТРАНСПОРТОМ

В предложенной статье дается общая характеристика ответственности перевозки пассажира по договору перевозки железнодорожным транспортом. При этом акцентируется внимание, что ответственность пассажира можно классифицировать по различным критериям в зависимости от характера гражданско-правовой ответственности, объема причиненного вреда, наличия или отсутствия вины пассажира и т.д.

Ключевые слова: договор перевозки, железнодорожный транспорт, железная дорога, пассажир, ответственность.

Sirko Rostyslav Bohdanovych

PASSENGER'S CIVIL LIABILITY UNDER A PASSENGER AND LUGGAGE CARRIAGE CONTRACT BY THE RAILWAY TRANSPORT

The article proposed gives the general characteristics of liability of the passenger carriage under a carriage contract by the railway transport. Thereat, the attention is paid that the passenger's liability can be classified according to the various categories depending on the character of the civil liability, extent of the harm caused, passenger's fault availability or absence etc.

Key words: carriage contract, railway transport, railway, passenger, liability.